

Adelaide Gustava Aspasia Armfeltin perhegalleria

Suomessa on pieni mutta kiintoisa muotokuvaryhmä muistona Saganin herttuattaren Wilhelminen (1781–1839) ja Gustaf Mauritz Armfeltin (1757–1814) muutaman vuoden kestäneestä suhteesta. Italialaissyntyisen Joseph Grassin heistä tekemät maalaukset ovat nykyisin Museoviraston kokoelmissa. Wilhelmineä esittävä työ on merkitty vuodelle 1799, ja Armfeltin muotokuva ajoittunee samoihin aikoihin. Grassi oli suosittu etenkin naisten kuvaajana, ja hänen muotokuvattavansa ovat poikkeuksetta ihasuttavia. Vaikka Wilhelmine kuului aikansa kaunottariin, hänen suurina sädehtivät silmänsä ja unelmoiva ilmeensä toistuvat Grassin muista malleista tekemissä muotokuvissa. Epäilemättä taiteilija on parannellut Armfeltinkin aiemmin niin ihailtua ulkonäköä, mutta hän on dokumentoinut myös tämän piirteiden terävöitymisen.

Grassi ja hänen oppilaansa Cécile Duchène olivat myös Wilhelminen äidin, Kuurinmaan herttuattaren Dorotean ja hänen kolmen sisaruksensa suosiossa. Grassin muotokuvista Wilhelminestä on maassamme joitakin kopioita ja variantteja, kun taas Grassin ja hänen avustajiensa miniatyyreja Doroteasta ja hänen tyttäristään on suomalaisissa kokoelmissa toistakymmentä. Näistä näyttävin on Duchènen kaksoismuotokuva vuodelta 1801.¹ Aiheena on pilvien keskellä leijuva »taivaallinen pari»: haarniskoitu Armfelt ja hehkeä Wilhelmine rinnastuvat siinä Marsiin ja Venukseen. Heidän tyttärensä Vava – Adelaide Gustava Aspasia – syntyi vuoden 1801 tammikuussa, ja hänet adoptoitiin Sleesian Saganin linnaan muuttaneeseen Armfeltin sukulaisperheeseen. Näin tytär sai isänsä nimen ja varttui äitinsä kodissa. Kasvinkumppanina oli adoptioperheen tytär, muutamaa vuotta vanhempi Gustava Wilhelmina Charlotta, kutsumanimeltä Mina.

Wilhelmine, hänen miehensä ruhtinas Louis de Rohan-Guéménée ja Armfelt viettivät kevätkauden 1802 Pariisissa. Heidän ja mukana olevan suuren seurueen enemmän tai vähemmän pysyvänä asuntona oli Concorde-aukion reunalla sijaitseva palatsi, Hôtel de Courlande, joka oli ennen vallankumousta kuulunut Crillonin kreiville.² Suhde oli alkanut rakoilla ja Wilhelmine matkusti kesäksi Lontooseen, Armfeltin jäädessä manner-Eurooppaan. Wilhelminen palattua lokakuussa Pariisiin hän kirjoitti Armfeltille ja kertoi tämän »suuren muotokuvan» olevan parhaillaan näytteillä.³ Kyseessä oli tässä esiteltävä Vavan ja Minan isokokoinen kaksoismuotokuva,⁴ jonka

¹ Miniatyyri on kuulunut Armfelt-suvulle, nykyinen omistaja Ulkomaisen taiteen museo, Helsinki.

² L'Hôtel de Courlandista, sittemmin Hotel de Crillonista, ks. Jacqueline Lafergue, *Du Palais au Palace*, näyttelyluettelo, Musée Carnavalet, Pariisi, 1998, s. 33–43.

³ Wilhelminen kirje Armfeltille 20.10. 1802, Åbo Akademis bibliotek.

⁴ Teos on aiemmin attribuoitu J. B. Greuzelle. K.K.Meinander, *Porträtt i Finland före 1840-talet*, Helsingfors 1931, s. 204.

Jeanne-Elisabeth Chaudet (1767–1832): Gustava Wilhelmina Charlotta Armfelt (1798–1862) ja Adelaïde Gustava Aspasia Armfelt (1801–1881), 1802, öljy kankaalle, 92 x 109 cm. Yksityinen kokoelma. Mainittu Pariisin salonin luettelossa vuodelta 1802 nimellä »Portraits des deux jeunes enfans». (*Explication des ouvrages de peinture et dessins, sculpture, architecture et gravure, Des Artistes vivans, Exposés au Muséum central des Arts ... le 15 Fructidor, an X de la République française* (n:o 902). Kuva Martti Puhakka.

tekijä, Jeanne-Elisabeth Chaudet, oli toimittanut maalauksen Pariisin syysaloonkiin melko myöhäisessä vaiheessa, sillä se mainitaan luettelon kolmannessa lisäosassa (»Portraits de deux jeunes enfans»).

Kuten usein Chaudet'n maalauksissa, lapsimallit on kuvattu vehreässä, muutamien yksinkertaisten arkkitehtuuriaiheitten elävöittämissä ulkotilassa. Empirelinjaisiin asuihin puetut Vava ja Mina istuvat puutarhan kulmauksessa vesialtaan äärellä. Altaan seinustalla kiertelee elämänlanka ja taustan ruusupensaaseen on sopivasti avautunut kaksi vaaleanpunaista kukkaa. Vaaleahiuksinen Mina pitelee sylissään kyyhkyä, tuttua rakkauden vertauskuvaa. Vieressä, kuvan etualalla, istuu tuolloin vielä alle kaksi-

⁵ *Explication des ouvrages de peinture et dessins, sculpture, architecture et gravure, Des Artistes vivans, Exposés au Muséum central des Arts, d'après l'Arrêté du Ministre de l'Intérieur, le 15 Fructidor, an X de la République française*, Paris (1802), IIIe Supplément, s. 105, n:o 902.

vuotias Vava, tummat kiharat muodikkaasti à la Titus -kampauksessa. Pienokainen rutistaa vasemmassa kädessään pehmeää ja pyöreäreunaista esinettä, perimätiedon mukaan pesusientä. Punertava esine muuttuu kiinnostavammaksi, kun se tulkitaan sydämeksi. Näin maalauksen kuvasympoliikka saisi uuden ulottuvuuden ja Adelaide Gustava Aspasia liittyisi siihen taidehistorian monilukaiseen sydäntenmurskaajien joukkoon, missä herttaiset kupidot pelaavat sydämillä palloleikkejä ja suloiset Amorveitikat piikittävät niitä nuolillaan.⁶ Pieni Vava olikin vanhempiensa silmäterä, suuren hellyyden ja rakastavan huolenpidon kohde.

Jeanne-Elisabeth Chaudet kuului ajan muotimaalareihin ja varsinkin hänen lapsikuviaan ihailtiin.⁷ Hänen salonkiosastonsa vuonna 1802 oli menestyksekkäs, sillä hän möi Josephine Bonapartelle kananpoikia ruokkivaa tyttöä esittävän maalauksensa (Napoleonmuseum, Schloss Arenenburg, Sveitsi). Vavan ja Minan Pariisissa oleskella vuoden 1802 aikana ei ole toistaiseksi voitu dokumentoida. Todennäköisempää on, että taiteilijalla oli apuna lasten miniatyyrimuotokuvat, joiden avulla kasvopiirteet, hiusten ja silmien värit toteutettiin.

Vuoden 1802 loppupuolella Armfelt sai nimityksen Ruotsin Wienin lähettilääksi ja siirtyi uuteen asemapaikkaansa. Vava ja Mina muuttivat hänen luokseen ja ennenpitkää molemmat adoptoitiin Armfeltin omaan perheeseen. Lapset jatkoivat vierailujaan Wilhelminen luokse.

Grassin muotokuvapari Wilhelminestä ja Armfeltista on kehystetty yhdenmukaisesti Chaudet'n kaksoismuotokuvan kanssa. Ainakin nämä maalaukset ja joukko äidin- ja isänpuoleisia sukulaisia esittäviä miniatyyrimuotokuvia muodostivat aikanaan Vava Armfeltin »perhegallerian».

⁶ Veijareiden miespuolista päälinjaa edustaa mm. Johannes Takasen pojastaan tekemä Sydäntä raateleva Amor (Ateneum).

⁷ Taiteilijasta enemmän: *De David à Delacroix, La Peinture Française de 1774 à 1830*, näyttelyluettelo, Grand Palais, 1974–1975, Pariisi.

SUMMARY

Adelaide Gustava Aspasia Armfelt's family gallery

There is a small yet interesting group of portraits in Finland surviving as a memento of a liaison of a few years between Duchess Wilhelmine of Sagan (1781–1839) and Baron Gustaf Mauritz Armfelt (1757–1814) of Finland. Their portraits, by the Italian painter Joseph Grassi, are at present in the collections of Finland's National Board of Antiquities. The portrait of Wilhelmine is dated 1799, and the likeness of Armfelt is probably from around the same time. Grassi was particularly popular as a painter of women, and, without exception, his subjects were charming. Although Duchess Wilhelmine was one of the beauties of her day, her large shining eyes and dreaming expression reoccur in Grassi's portraits of other models. The artist no doubt improved Armfelt's formerly renowned appearance, but he also managed to document the sharpening of his features.

Grassi and his pupil Cécile Duchène were also favourites of Wilhelmine's mother, Duchess Dorotea of Courland and her three sisters. Finnish collections contain a number of copies and variants of Grassi's portraits of Wilhelmine, as well over ten miniatures of Dorotea and her daughters by Grassi and his assistants. The most impressive of these is a double portrait of Duchène from 1801. The motif is a »heavenly couple« among the clouds, with Armfelt in armour and the radiant Wilhelmine as Mars and Venus. Their daughter Vava – Adelaide Gustava Aspasia – was born in January 1801 and was adopted by a family of Armfelt's relatives who had moved to the Castle of Sagan in Silesia. She thus received her father's name and grew up in the home of her mother. Vava's childhood companion was the adoptive family's daughter, Gustava Wilhelmina Charlotta, known as Mina, who was a few years older.

Wilhelmine, her husband Prince Louis de Rohan-Guéménée and Armfelt spent the spring of 1802 in Paris. Serving as the more or less permanent residence for them and their large party was the Hôtel de Courlande, a palace on the Place de Concorde which had belonged to the Comte de Crillon before the Revolution. Armfelt's relationship with the Duchess had begun to break apart, and Wilhelmine travelled to London for the summer while Armfelt remained on the Continent. After Wilhelmine had returned to Paris in October, she wrote to Armfelt, telling him that his »large portrait« was on show at the Salon. This was the sizeable double portrait of Vava and Mina presented here, whose painter, Jeanne-Elisabeth Chaudet, had delivered it to the Paris Salon at a late stage, as it is mentioned in the third appendix of the catalogue, »Portraits de deux jeunes enfans«.

As is often case in Chaudet's works, her child models are portrayed in a verdant outdoor space enhanced by a few simple architectural themes. Dressed in the Empire style, Vava and Mina are seated by a water basin in a corner of the garden. A morning glory is wreathed along the rim of the basin and two pink flowers are suitably in bloom in a rose bush in the background. The light-haired Mina is holding a dove in her lap, a familiar allegory of love. Seated next to her, in the foreground, is Vava, under two years of age, with her dark curls in the fashionable style à la Titus. The child is squeezing a soft round-edged object in her left hand. According to family tradition, this was a sponge, but the reddish object becomes more interesting when interpreted as a heart. This would give a new dimension to the symbolism of the painting, linking Adelaide Gustava Aspasia to art history's numerous horde of pictorial heart-breakers, where sweet cupids play ball with hearts and charming amors merrily shoot arrows into them. Little Vava was the apple of her parents' eye, the object of great affection and loving care.

Jeanne-Elisabeth Chaudet was one of the fashionable painters of the period and her child portraits in particular were greatly admired. Her exhibit at the Salon of 1802 was a success, and her painting *Girl Feeding Chickens* (Napoleonmuseum, Schloss Arenenburg, Switzerland) was sold to Josephine Bonaparte. So far no documentary evidence has been found of Vava's and Mina's possible stay in Paris in 1802. It is more probable that the artist made use of miniature portraits of the children, with which the facial features and the colour of the hair and eyes were executed.

In late 1802 Armfelt was appointed Swedish Ambassador to Vienna and he moved to his new posting. Vava and Mina came to stay with him, and before long both children were adopted into Armfelt's own family. The children continued to visit also Wilhelmine.

Grassi's portraits of Wilhelmine and Armfelt have frames similar to Chaudet's double portrait. At least these paintings and a number of miniature portraits of maternal and paternal relatives formed Vava Armfelt's »family gallery«.